Monica Busuioc

ASPECTE SEMANTICE PARTICULARE ÎN „SINONIMIA" PREPOZIȚIONALĂ

Expunerea de față își propune să stabilească în ce măsură posibilitatea de substituire a unor prepoziții ale limbii române în unul şi acelaşi context, fără a antrena o modificare a mesajului, poate fi asimilată conceptului de sinonimie lexicală.

Întrucât trebuie elaborat un sistem normativ referitor la modul de redactare a prepozițiilor, considerăm că soluționarea acestei probleme ar oferi baza teoretică a indicațiilor de tehnică lexicografică privind cazurile de sinonimare între prepoziții.

Sinonimia reprezintă existența unui raport specific între două sau mai multe cuvinte privind planul expresiei şi cel al conținutului: semnificanți deosebiți comunicând aproximativ acelaşi semnificat. Acest raport constituie unul dintre criteriile posibile de ordonare a vocabularului în grupe de unități lexicale, numite de obicei „lanțuri sinonimice".

Apartenența elementelor componente ale unui lanț sinonimic la aceeaşi sferă semantică poate apărea din două cauze:

– *valoarea lexicală*, parțial sau total *comună,* a doi sau mai mulți termeni diferiți;

– *influența unui context* determinat, atrăgând asemănări între valorile lexicale a doi sau mai mulți termeni diferiți.

O asemenea abordare a problemei în funcție de relațiile semantice dintre cuvânt şi contextul în care apare permite o clasificare a sinonimelor în *autosemantice* şi *contextuale.*

Sinonimele autosemantice sunt cele caracterizate prin independență față de context, valoarea lor sinonimică rezultând din sensul denotativ identic sau parțial identic. Sensul denotativ este alcătuit dintr-un fascicul de trăsături distinctive şi are valoare obiectivă, existând independent de intenția vorbitorilor.

Exemple pentru acest caz pot fi oferite fie prin referință la acelaşi stil al limbii, *ceas, pendulă, orologiu,* cuvintele fiind sinonime prin valoarea comună de „instrument de măsurare a timpului", fie între cuvinte aparținând la stiluri diferite, *inimă, cord,* determinate prin valoarea denotativă de „organ al corpului omenesc cu o anumită funcție …".

Indiferent de aportul semantic al contextului, cuvintele care ilustrează lanțurile sinonimice citate beneficiază de o autonomie semantică.

LR, LVII, nr. 2, p. 145–155, Bucureşti, 2008

BDD-A629 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 09:08:55 UTC)

Sinonimele contextuale se caracterizează prin dependență față de context, ele căpătând valoare sinonimică numai prin raportări de similitudine decurgând din intenția vorbitorului.

Spre exemplu: *dovleac, tărtăcuță* etc. sunt asimilate conotativ lanțului sinonimic al semnificației „cap", deşi pe plan denotativ ele nu au nimic comun.

De asemenea, *moară, ceapă* etc. devin în limbajul argotic sinonime cu *ceas*, numai în funcție de context, marcând în mod evident o anumită poziție a vorbitorului.

Pe baza observațiilor de mai sus, putem opera o nouă generalizare introducând distincția între *sinonimia liniară* şi *sinonimia radială.*

Tipul liniar de sinonimare priveşte sinonimele autosemantice şi se caracterizează prin existența unei valori denotative comune tuturor unităților lanțului sinonimic.

Grafic, putem reprezenta sinonimia liniară prin următoarea schemă:

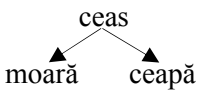
ceas $\rightarrow$ pendulă $\rightarrow$ orologiu $\rightarrow$ instrument pentru măsurarea timpului.

Tipul radial de sinonimare priveşte sinonimele contextuale caracterizându-se prin:

– absența unei valori denotative comune tuturor elementelor lanțului sinonimic;

– în schimb, existența unor raportări de similitudine între fiecare termen al lanțului şi componente ale sensului denotativ al cuvântului considerat termen-bază al lanțului sinonimic.

Schema grafică a acestui tip de sinonimare ar fi:

în care,

moară devine sinonim cu *ceas* pe baza unui raport de asemănare sub aspectul sonorității: *ceasul* emite zgomote sacadate ca şi *moara,* iar *ceapă* poate fi asimilat sinonimic *ceasului* prin raportare de asemănare formală.

Între cele 3 cuvinte nu există niciun element denotativ comun tuturor.

Este evident că în sinonimia liniară, contextul nu are nicio participare, sinonimele justificându-se prin valoarea lexicală obiectivă, proprie, pe când în sinonimia radială numai în anumite contexte, cuvinte ca *moară* şi *ceapă* pot căpăta semnificația „ceas" înscriindu-se într-un lanț sinonimic.

Raportând rezultatele teoretice obținute până acum la condițiile obligatorii ale fenomenului de sinonimie, expresii diferite asociate cu sensuri asemănătoare, obținem următoarele posibilități de formalizare ale celor două tipuri de sinonimare:

Pentru sinonimia liniară

$L_1 \{E_1 + S_1 (\underline{x}, y, z)\} = L_2 \{E_2 + S_2 (\underline{x}, q, r)\} = L_3 \{E_3 + S_3 (\underline{x}, m, n)\}$

BDD-A629 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 09:08:55 UTC)

Pentru sinonimia radială

$L_1 \{E_1 + S_1 (\underline{x}, y, z)\} = L_2 \{E_2 + S_2 (\underline{x}, q, r)\} = L_3 \{E_3 + S_3 (y, m, n)\}$

unde:

L = lexem S = sens denotativ

E = planul expresiei x, y, z = componente semice ale sensului denotativ.

Descrierea făcută până aici sub aspectul relației cuvânt-context şi care a permis reducerea fenomenului de sinonimie la două tipuri, a fost impusă de necesitatea creării unei baze de comparație cu sinonimarea prepozițiilor, întrucât aceste cuvinte, funcționând ca elemente de relație, se consideră că apar şi capătă semnificații numai în raport cu contextul.

Admițând ca adevărate rezultatele teoretice privind sinonimia lexicală, cercetarea comparativă urmează să analizeze dacă sinonimarea prepozițiilor se subordonează sau nu condițiilor de sinonimie lexicală, reflectate în cele două tipuri expuse mai sus.

Vom folosi în cele ce urmează un context a cărui claritate semantică uşurează exigențele de ordin explicativ ale demonstrației.

Fie contextul *Cânt ... fluier,*

în care relaționarea termenilor poate fi făcută prin cel puțin două prepoziții diferite, *cu* şi *din,* mesajul comunicării rămânând acelaşi, şi anume exprimarea unei *relații instrumentale.*

Unitatea semantică a mesajului relației în cele două contexte ridică în mod normal problema sinonimiei celor două prepoziții, vorbindu-se în mod frecvent despre *cu* instrumenal şi *din* instrumental, în sensul că aceste prepoziții introduc un complement instrumental.

Întrebarea care se pune este dacă cele două prepoziții prezintă asemănări de sens rezultând fie din valoarea lor denotativă, fie sub influența contextului, aşa cum se întâmplă în cazul sinonimiei lexicale.

Pentru a răspunde la această întrebare, să recurgem la două contexte în care *cu* şi *din* nu mai sunt sinonimabile:

(1) *Cafea cu lapte*

(2) *Masă din lemn,*

dar din care valorile semantice ale prepozițiilor pot fi degajate cu destulă claritate şi independent de termenii relației.

În exemplul (1), *cu* indică asocierea, în exemplul (2), *din* indică proveniența.

Comparând aceste valori cu semnificația prepozițiilor din contextul în care sunt sinonimabile, constatăm că ele nu şi-au schimbat valoarea semantică. *Cu* din *Cânt cu fluier(ul)* semnifică *asocierea* unei acțiuni cu un anumit instrument, iar *din* în *Cânt din fluier, proveniența* în sensul indicării instrumentului care produce o acțiune.

Cu alte cuvinte, în procesul de sinonimare existent între cele două enunțuri, sinonimia este adusă de termenii relaționați şi nu de prepoziții, acestea păstrându-şi valorile lor proprii.

BDD-A629 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 09:08:55 UTC)

Această observaţie permite o primă şi fundamentală deosebire între *sinonimia lexicală* şi ceea ce vom numi *sinonimie funcţională.* În sinonimia lexicală, planurile diferite de expresie ale elementelor lanţului sinonimic sunt asociate cu asemănări pe planul înţelesului. În sinonimia funcţională, deosebirile sub aspectul expresiei sunt asociate cu diferenţe şi pe planul semnificaţiei.

Astfel, *cu* indică *asocierea*, iar *din, proveniența* şi atunci când ele apar într-un context relaţional instrumental.

Faptul că sinonimia relaţiilor poate fi acceptată, deşi condiţiile necesare sinonimării lexicale nu mai există, îşi găseşte explicaţia în dinamica semantică a relaţiei prepoziţionale. Orice relaţie semantică pe axa sintagmatică a limbii cu ajutorul unui element de relaţie lexical presupune ocurenţa dintre termenii ce intră în relaţie şi termenul care marchează relaţia.

Termenii relaţionabili posedă prin trăsăturile componente ale sferelor lor semantice „capacitatea virtuală" de a exprima diferite tipuri de relaţii: distribuţie, mediere, corespondenţă etc. Aceste relaţii privite ca „invariante" se pot realiza în diferite modalităţi pe care le considerăm drept variante ale unei relaţii invariante.

Modalităţile diferite de realizare ale uneia şi aceleiaşi relaţii sunt actualizate printr-un număr finit de prepoziţii, depinzând fie de componenţa semantică a termenilor relaţionabili, fie de structura proprie a relaţiei respective.

Considerăm deci că prepoziţiile au valori semantice distincte de context şi că sunt specializate în actualizarea unei modalităţi specifice de comunicare a unei relaţii. Ele conferă variabilitate paradigmatică unei sintagme relaţionale.

De altfel, după cum s-a putut constata din articolul[1] privind studiul semantic al prepoziţiei *pe*, fiecare prepoziţie are *o valoare fundamentală* proprie şi distinctă de cea a altor prepoziţii, valoare ce ar putea fi asimilată, pentru simplificarea analizei comparative, unui sens denotativ, cu singura deosebire că, în cazul prepoziţiilor, nu este vorba de un fascicul de trăsături distinctive.

Pe baza acestui mod de a privi rolul funcţional al prepoziţiei în declanşarea relaţiei, putem explica compatibilitatea semantică a celor două prepoziţii cu enunţurile:

Cânt cu fluier(ul)

Cânt din fluier.

Termenii relaţionabili *cânt* şi *fluier* posedă în mod virtual o capacitate combinatorie sub raport instrumental. La rândul ei, relaţia instrumentală se poate realiza fie sub aspectul asocierii unei acţiuni cu un instrument, fie sub acela al rezultării ei din folosirea unui instrument etc.

[1] Este vorba de articolul lui Radu Michăescu, *Probleme privind definirea şi organizarea semantică a relaţiilor exprimate prin prepoziţia pe*, în „Limba română", LVII, 2008, nr. 1, în curs de apariţie.

BDD-A629 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 09:08:55 UTC)

Condiționat de limitările semnalate mai sus, actul de comunicare a unei sintagme relaționale presupune libertatea vorbitorului de a selecta dintr-un număr finit de modalități posibile, prepoziția corespunzătoare nuanței semantice pe care dorește să o imprime relației.

În concluzie, din analiza efectuată rezultă că între sinonimia lexicală şi sinonimia funcțională există o deosebire substanțială:

Sinonimia lexicală se raportează la înțelesul *cuvântului,* pe când sinonimia funcțională priveşte valoarea semantică a *contextului,* a *sintagmei relaționale* şi nu a cuvântului care marchează relația, adică a prepoziției.

Adevărul acestei afirmații este scos în evidență de următoarele constatări:

– două sau mai multe prepoziții care pot apărea prin substituire în contexte a căror valoare semantică este identică sau asemănătoare, nu pot fi considerate sinonime sub raport lexical, deoarece ele îşi păstrează în această poziție, valoarea proprie;

– prepozițiile, aparent sinonimabile, nu pot fi subsumate sinonimelor autosemantice, pentru că ele, nereprezentând fascicule de seme, nu pot fi considerate ca asemănătoare pe baza unui sens comun;

– în acelaşi timp, ele nu pot fi asimilate nici sinonimelor contextuale, deoarece ele nu îşi pierd capacitatea semantică sub influența unui anumit context;

– posibilitatea substituirii a două sau mai multe prepoziții în contexte identice, fără modificarea mesajului, nu decurge din asemănări pe planul înțelesului între cuvintele prepoziții, ci din coincidența capacităților lor semantice proprii şi distincte cu virtualitățile posibile de declanşare ale aceluiaşi tip de relație.

Considerând ca adevărate concluziile expuse, şi anume că numai contextele relaționale sunt sinonime, nu şi prepozițiile care apar în ele, apreciem că tratamentul lor lexicografic nu trebuie să se subordoneze indicațiilor de lucru privind sinonimele în DLR.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

PARTICULAR SEMANTIC ASPECTS IN PREPOSITIONAL “SYNONYMY”

(Abstract)

The article demonstrates the fact that the possibility of substituting certain prepositions in one and the same context in Romanian without bringing about a modification of the message cannot be assimilated to the concept of lexical synonymy. As a consequence, a distinction is made between lexical synonymy, in which the different levels of expressing the elements of the chain of synonyms are associated with similarities identified on the level of meaning, and functional synonymy, in which the differences concerning the expression are associated with distinctions also occurring on the level of meaning. The conclusion inferred is that only the relational contexts themselves are synonymous, not the prepositions that occur in such contexts.

BDD-A629 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 09:08:55 UTC)